УДК 378.011.3-051:793.3]:37.036-027.552

ВАЛЕНТИНА ФРИЦЮК
orcid.org/ 0000-0001-6988-6258
valentyna.frytsiuk@vspu.edu.ua
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ІНФОМЕДІЙНА ГРАМОТНІСТЬ У СТРУКТУРІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО БЕЗПЕРЕРВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

У статті обґрунтовано роль інфомедійної грамотності як важливого складника готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. Розкрито сутність понять «інфомедійна грамотність» і «готовність до професійного саморозвитку», визначено місце інфомедійної грамотності в структурі цього феномену. Доведено, що здатність критично оцінювати, верифікувати та використовувати інформацію є необхідною умовою ефективного професійного зростання педагога в сучасному інформаційному суспільстві.

Ключові слова: *інфомедійна грамотність, медіаграмотність, інформаційна грамотність, майбутні педагоги, професійний саморозвиток, безперервний професійний розвиток, критичне мислення, інформаційне суспільство*

VALENTYNA FRYTSIUK
orcid.org/ 0000-0001-6988-6258
valentyna.frytsiuk@vspu.edu.ua
Professor of the Department of Pedagogy and Educational Management
of Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi
State Pedagogical University
St. Ostrozhkogo, 32, Vinnytsia

VASYL FRYTSIUK
orcid.org/ 0000-0002-4466-9019
hfrjdcmrf@ukr.net
Lecturer at the Department of Musical and Performing Arts
of Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi

State Pedagogical University
St. Ostrozhkogo, 32, Vinnytsia

INFOMEDIA LITERACY AS A COMPONENT OF FUTURE TEACHERS' READINESS FOR CONTINUOUS PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT

The article substantiates the role of infomedia literacy as an essential component of future teachers' readiness for continuous professional self-development. The relevance of the study is determined by the growing influence of digital technologies on education, the increasing volume of information available in modern society, and the need for teachers to critically evaluate information resources in the context of misinformation, manipulation, and information overload. The purpose of the article is to provide a theoretical justification of infomedia literacy as an integral component of future teachers' readiness for continuous professional self-development and to determine its significance for ensuring the quality and effectiveness of professional growth in the information society. The essence of the concepts of "infomedia literacy," "media literacy," and "continuous professional self-development" is analyzed. It is established that infomedia literacy combines information, media, and digital competencies and enables individuals to search, critically analyze, verify, evaluate, and effectively use information from various sources. The study identifies the place of infomedia literacy within the structure of future teachers' readiness for continuous professional self-development. The structural components and criteria of such readiness are characterized, including motivational-value, informational-cognitive, practical-operational, individual-psychological, and reflective-evaluative dimensions. It is demonstrated that infomedia literacy permeates all these components by influencing value orientations, theoretical knowledge, practical skills, resistance to manipulative information, and the ability to critically reflect on one's own information behavior. The article emphasizes that effective professional self-development in contemporary educational conditions is impossible without the ability to distinguish reliable information from misinformation, select high-quality educational content, and consciously manage personal information consumption. It is concluded that infomedia literacy serves as a system-forming factor in future teachers' readiness for continuous professional self-development and constitutes a necessary prerequisite for their successful professional growth, self-education, and adaptation to the challenges of the digital educational environment.

Keywords: *infomedia literacy, media literacy, information literacy, digital literacy, future teachers, teacher education, continuous professional self-development, professional growth, critical thinking, information society.*

Актуальність проблеми. Інфомедійна грамотність нині є важливим компонентом у структурі готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. Це зумовлено низкою чинників, а саме, саморозвиток у сучасному світі неможливий без уміння орієнтуватися в інформаційному просторі. Сучасний учитель працює в принципово новому інформаційному середовищі – динамічному, суперечливому. Педагог, який прагне розвиватися, щодня стикається з потоком освітнього контенту – статтями, вебінарами, онлайн-курсами, науковими публікаціями і псевдопедагогічними порадами, якісною аналітикою і прихованою пропагандою, достовірними освітніми ресурсами і відверто маніпулятивними матеріалами. Без інфомедійної грамотності він не здатен відрізнити якісне джерело від сумнівного, наукове знання від псевдопедагогічного міфу. Здатність орієнтуватися в цьому просторі – відрізняти достовірне від сфабрикованого, наукове від популістського, якісне від шкідливого – є однією з ключових професійних якостей педагога XXI століття.

Отже, інфомедійна грамотність є інструментом саморозвитку – вона визначає його якість і глибину. Крім того, вчитель, який сам володіє критичним медіамисленням, природно включає його у свою педагогічну практику, що своєю чергою стимулює його до постійного пошуку нових підходів, методів і рішень, тобто до саморозвитку як такого. З-поміж іншого, варто зазначити, що рефлексія, без якої неможливий саморозвиток і критичне осмислення медіаконтенту спираються на один і той самий когнітивний механізм: здатність аналізувати, сумніватися, переосмислювати і робити самостійні висновки. Педагог, який уміє критично опрацьовувати інформацію, ефективно використовує цифрові освітні платформи, онлайн-курси, наукові бази даних, тобто весь арсенал сучасного інформаційного простору, для власного фахового зростання. Натомість педагог без цих умінь залишається обмеженим у можливостях саморозвитку, навіть за наявності внутрішньої мотивації.

Попри очевидну значущість проблеми, питання цілеспрямованого формування інфомедійної грамотності майбутніх педагогів саме у контексті їхньої готовності до безперервного професійного саморозвитку залишається недостатньо дослідженим у вітчизняній педагогічній науці, що й зумовлює актуальність пропонованого дослідження.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні інфомедійної грамотності як невід'ємного компонента структури готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку та визначенні її ролі у забезпеченні якості й усвідомленості фахового зростання вчителя в умовах сучасного інформаційного суспільства.

Поширеним у сучасному науковому дискурсі є поняття «медіаграмотність», яке поєднує характеристики як інформаційної, так і комп'ютерної грамотності. З одного боку, воно охоплює вміння знаходити, аналізувати, критично осмислювати та оцінювати інформацію, а з іншого – передбачає здатність ефективно використовувати цифрові технології та інформаційно-комунікаційні засоби. Зміст поняття медіаграмотності варіюється залежно від професійної сфери його застосування. Тривалий час медіаграмотність розглядалася як результат цілеспрямованої медіаосвіти, спрямованої передусім на підготовку журналістів і формування їхньої медіакультури. Проте в умовах розвитку інформаційного суспільства другої половини XX століття це поняття набуло ширшого значення. Воно стало характеризувати здатність фахівців різних галузей аналізувати, оцінювати та використовувати ресурси друкованих засобів масової інформації, кіно, радіо, телебачення та інтернет-контенту для професійних і особистих потреб. Американський дослідник медіаосвіти James Potter наголошує, що медіаграмотність є важливою складовою підготовки сучасних студентів, оскільки допомагає людині свідомо й відповідально керувати процесом споживання медіапродукції [9].

О. Матвійчук наголошує, що інформаційну грамотність варто розуміти як засіб забезпечення можливості для людей ефективно знаходити, оцінювати,

використовувати і створювати інформацію в усіх сферах життя для досягнення особистих, суспільних, професійних і освітніх цілей [7].

«Інфомедійну грамотність можна також сприймати як загальну концепцію, що охоплює такі часто чітко розмежовані виміри: інформаційну грамотність, медіаграмотність та ІКТ/цифрову грамотність. Причому в документах ЮНЕСКО підкреслюється, що ця грамотність об'єднує всіх зацікавлених учасників, включаючи окремих осіб, громади та країни, щоб забезпечити успішне функціонування інформаційного суспільства», наголошує Д. Завгородній [3, с. 46].

На думку Д. Завгороднього, «формування інфомедійної грамотності особистості сприяє розвитку в неї критичного мислення, умінь приймати обґрунтовані рішення, протидіяти маніпуляціям і дезінформації, що особливо важливо в умовах сучасного інформаційного середовища, насиченого фейками та пропагандою. Тому забезпечення оволодіння майбутніми фахівцями інфомедійної грамотності є важливим завданням для кожного закладу вищої освіти» [4, с. 51].

Досить відомою нині є програма «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», що реалізується організацією IREX за підтримки Посольства США в Україні та Міністерства закордонних справ Великої Британії у партнерстві з профільними міністерствами України, є комплексною ініціативою, спрямованою на розвиток критичного мислення та формування стійкості суспільства до дезінформації, маніпуляцій і пропаганди.

Започаткована у 2015 році як пілотний проєкт у відповідь на загострення інформаційних загроз, програма еволюціонувала у розгалужену систему, що охоплює заклади загальної середньої та вищої освіти, інститути післядипломної педагогічної освіти, державних службовців і широку громадськість. За час реалізації до програми було залучено понад 20 000 освітян і фахівців, 3 612 учителів, 864 директори шкіл та понад 84 000 учнів. Напрацьований досвід і методологія поширилися на 20 країн світу.

Серед ключових результатів – впровадження медіа- та інформаційної грамотності у навчальні програми з п’яти шкільних предметів для учнів 8–10 класів, розроблення понад 300 уроків і 400 вправ, частина з яких отримала гриф МОН України. Для широкої аудиторії створено онлайн-курс VeryVerified, доступний трьома мовами на платформі EdEra [6].

Викладачам педагогічного університету доцільно ознайомити здобувачів з інтернет-ресурсами, де розміщені матеріали, розроблені у межах програми, а саме: офіційний сайт IREX; сторінка проєкту «Вивчай та розрізняй» Learn to Discern (L2D); Learn to Discern in Education; навчальними матеріалами на сайті МОН: Інфомедійна грамотність. Навчально-методичні матеріали для учителів. Платформа МОН для дистанційного та змішаного навчання учнів 5-11 класів та методичної підтримки вчителів «Всеукраїнська школа онлайн»; навчальні матеріали «Інфо-медійна грамотність на уроках мистецтва» для учнів 9 класу; навчально-методичні матеріали для вчителя «Інфомедійна грамотність на уроках української мови» для 8-9 класів; онлайн курсами: курс з медіаграмотності «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності»; освітній серіал на платформі Дія. Цифрова освіта – «Very Verified: онлайн-курс з медіаграмотності»; навчальні матеріали проєкту, розміщені у розділі «Медіаосвіта» на порталі Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр» МКІП тощо.

З’ясуємо місце інфомедійної грамотності у структурі готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку.

У процесі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури нами було виділено структурні компоненти «готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку»: мотиваційно-ціннісний; інформаційно-пізнавальний; організаційно-діяльнісний; емоційно-вольовий; рефлексивно-оцінний. Цілісність цього утворення визначається повноцінним розвитком означених нами компонентів готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку [8].

Варто наголосити, що кожен вказаних компонентів передбачає динаміку змін, а у своїй сукупності вони відображають зміст готовності до фахового саморозвитку майбутніх педагогів. Здійснене нами висвітлення сутності та компонентної структури готовності майбутніх учителів до безперервного професійного саморозвитку уможливлює розроблення критеріїв і показників для діагностики та визначення ефективних способів формування досліджуваного феномену в умовах педагогічного закладу вищої освіти.

На основі аналізу змістових характеристик виокремлених складових нами визначено такі критерії готовності до безперервного професійного саморозвитку майбутніх учителів: ціннісне усвідомлення необхідності цілеспрямованого безперервного професійного саморозвитку; інтегративно-теоретична підготовка, рівень одержаних професійно спрямованих знань; практично-операційна підготовка, сформованість практичних умінь і навичок стосовно професійного саморозвитку; сукупність індивідуально-психологічних якостей, важливих для безперервного професійного саморозвитку й майбутньої фахової діяльності загалом; спрямованість на самоаналіз, самооцінку власного професійного саморозвитку, які конкретизовано у комплексі відповідних показників [8].

Критерій «ціннісне усвідомлення необхідності цілеспрямованого безперервного професійного саморозвитку» характеризує систему потреб, ціннісних орієнтацій і мотиваційних установок майбутніх учителів щодо власного професійного саморозвитку як усвідомленої життєвої і фахової стратегії. Показниками його є: наявність чітко визначеної мети, цілей і програми професійного саморозвитку; стійка внутрішня потреба в досягненні цих цілей; виражений інтерес і спрямованість до саморозвитку та самореалізації у професійній діяльності; пізнавальна мотивація, професійна мотивація, мотивація досягнення успіху; ціннісні орієнтації на безперервний професійний саморозвиток як фахову необхідність; усвідомлення особистісного сенсу і значущості безперервного професійного саморозвитку в умовах сучасного інформаційного суспільства; усвідомлення цінності інфомедійної грамотності як

необхідної умови повноцінного професійного саморозвитку в цифровому середовищі [8].

Інтегративно-теоретична підготовка, рівень здобутих професійно спрямованих знань характеризує обсяг, системність і глибину знань здобувачів про сутність фахової діяльності, вимоги професії до особистості вчителя, а також теоретичне підґрунтя його професійного саморозвитку. Показниками його є: системність і глибина фахових знань; ступінь володіння психолого-педагогічними та методичними знаннями; сукупність знань про основи, принципи і закономірності професійного саморозвитку; знання методів, прийомів і форм здійснення професійного саморозвитку; розвинене логічне і критичне мислення; знання основ інфомедійної грамотності: розуміння механізмів поширення дезінформації, принципів верифікації інформації, критеріїв оцінювання достовірності джерел і якості освітнього контенту в цифровому просторі.

Практично-операційна підготовка, сформованість практичних умінь і навичок професійного саморозвитку характеризує здатність майбутнього вчителя практично реалізовувати власний саморозвиток – свідомо обирати мету, планувати, організовувати, регулювати і контролювати цей процес у реальній педагогічній діяльності. Показниками його є: пізнавальна і творча активність у професійному саморозвитку; уміння проєктувати і цілеспрямовано організовувати власний професійний саморозвиток; володіння навичками самоорганізації –цілепокладання, планування, контролю діяльності; володіння методами і прийомами професійного саморозвитку; комунікативні вміння як інструмент фахової взаємодії та обміну досвідом; уміння критично опрацьовувати інформацію з різних джерел, верифікувати її достовірність, добирати якісний освітній контент для власного фахового зростання, ефективно використовувати цифрові платформи, онлайн-курси та наукові ресурси у процесі безперервного саморозвитку [8].

Сукупність індивідуально-психологічних якостей, важливих для безперервного професійного саморозвитку і майбутньої фахової діяльності характеризує сформованість особистісних якостей, що становлять психологічне підґрунтя здатності майбутнього вчителя до свідомого і невпинного фахового зростання. Показниками його є: наявність позитивної «Я»-концепції, упевненість у собі, цілеспрямованість, наполегливість; емоційна стійкість, емоційно-вольова саморегуляція; вольовий самоконтроль, самодисципліна, самоорганізація; здатність до ефективного самоуправління у професійній діяльності; відповідальність за власний професійний саморозвиток; стійкість до інформаційних маніпуляцій, психологічна витривалість в умовах інформаційного перевантаження та цілеспрямованого деструктивного інформаційного впливу.

Критерій «спрямованість на самоаналіз і самооцінку власного професійного саморозвитку» характеризує здатність майбутнього вчителя до глибокої рефлексії власної професійної діяльності та саморозвитку, адекватного оцінювання досягнутих результатів і визначення перспектив подальшого зростання. Показниками його є: володіння рефлексивними вміннями в пізнавальній діяльності – самоспостереження, самоаналіз, самооцінка; адекватність самооцінки власних здібностей, якостей і рівня фахової підготовки; рефлексія власної квазіпрофесійної та педагогічної діяльності; адекватна самооцінка власної готовності до безперервного професійного саморозвитку; здатність до критичної рефлексії власної інформаційної поведінки – усвідомлення власних інформаційних звичок, упереджень і вразливостей, готовність їх коригувати задля підвищення якості професійного саморозвитку [8].

Висновки. Отже, проведене дослідження дає підстави для таких узагальнень. Установлено, що інфомедійна грамотність є не доповненням, а органічним і системоутворювальним компонентом структури готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку. В умовах

інформаційного суспільства, стрімкої цифровізації освіти здатність критично опрацьовувати інформацію, верифікувати її достовірність і свідомо керувати власною інформаційною поведінкою стає невід'ємною умовою повноцінного фахового зростання педагога. Обґрунтовано, що інфомедійна грамотність пронизує всі виокремлені критерії готовності до безперервного професійного саморозвитку – від мотиваційно-ціннісного усвідомлення її значущості до практичного оволодіння інструментами критичного аналізу інформації, від формування психологічної стійкості до інформаційних маніпуляцій до рефлексивного осмислення власної інформаційної поведінки. Це свідчить про її інтегративний характер: вона не локалізується в межах одного критерію, а пронизує всю структуру досліджуваної готовності.

Визначено, що без розвиненої інфомедійної грамотності безперервний професійний саморозвиток педагога залишається декларативним наміром, позбавленим реального інструментарію реалізації. Адже саморозвиток у сучасному світі здійснюється передусім через опрацювання інформації – наукових публікацій, освітніх платформ, онлайн-курсів, фахових ресурсів. Якість цього опрацювання безпосередньо визначає якість саморозвитку.

Уточнено і доповнено показники критеріїв готовності майбутніх учителів до безперервного професійного саморозвитку з урахуванням інфомедійного виміру: до критерію ціннісного усвідомлення включено усвідомлення цінності інфомедійної грамотності як фахової необхідності; до критерію теоретичної підготовки – знання основ медіаграмотності та механізмів дезінформації; до критерію практично-операційної підготовки – уміння верифікувати інформацію і добирати якісний освітній контент; до критерію індивідуально-психологічних якостей – стійкість до інформаційних маніпуляцій; до критерію рефлексивної спрямованості – здатність до критичного осмислення власної інформаційної поведінки. Отже, інфомедійно грамотний педагог – це педагог, який не лише захищений від інформаційних загроз, а й володіє потужним інструментом власного фахового зростання. Він здатен свідомо і критично орієнтуватися в

безмежному інформаційному просторі, добирати з нього справді цінне і достовірне, перетворюючи інформацію на знання, а знання – на професійну майстерність.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні та експериментальній перевірці методики формування інфомедійної грамотності майбутніх педагогів як компонента їхньої готовності до безперервного професійного саморозвитку, а також у визначенні діагностичного інструментарію для оцінювання рівнів її сформованості в умовах закладів вищої педагогічної освіти.

Література

1. Акімова О. В. Формування творчого мислення майбутнього вчителя: Монографія. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2013. 340 с.
2. Галузяк В. М. Розвиток особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя: теорія і практика: монографія. Вінниця: Твори, 2021. 400 с.
3. Завгородній Д. В. Інфомедійна грамотність як педагогічна категорія. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2024. № 2 (4). С. 44–47.
4. Завгородній Д. В. Структура та зміст інфомедійної грамотності здобувачів вищої освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 2024. (4), 50–55. https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.4.8
5. Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти : збірник статей / Редкол. : В. Ф. Іванов (голов. ред.) [та ін.]. – Київ : Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, 2021. – 400 с.
6. Програма «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність». https://surl.lu/gnxppi
7. Матвійчук О. Ресурси освітянських бібліотек України з інфомедійної грамотності. *Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти.* 2021. https://lnk.ua/IeErE8umD
8. Фрицюк В. А. Професійний саморозвиток майбутнього педагога : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. 368 с.
9. Чейпеш І. Інфомедійна грамотність як актуальна проблема сучасного освітнього простору: базові поняття. *Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції*. 2022. https://lnk.ua/D7aKmXiCo
10. Шахов В. І., Шахов В. В. Особистісні детермінанти розвитку професійної самосвідомості в студентському віці. *Розвиток професійно важливих якостей у майбутніх учителів: монографія* / Акімова О.В., Галузяк В. М. [та ін.]. Вінниця: ТОВ«Нілан–ЛТД», 2016. С. 217–230.

References

1. Akimova, O.V. (2013). Formuvannia tvorchoho myslennia maibutnoho vchytelia: Monohrafiia [Formation of creative thinking of the future teacher: Monograph]. Vinnytsia: TOV firma «Planer», 340 s. [in Ukrainian]
2. Haluziak, V.M. (2021). Rozvytok osobystisno-profesiinoi zrilosti maibutnoho vchytelia: teoriia i praktyka: monohrafiia [Development of personal and professional maturity of the future teacher: theory and practice: monograph]. Vinnytsia: Tvory, 400 s. [in Ukrainian]
3. Zavhorodnii, D. V. (2024). Infomediina hramotnist yak pedahohichna katehoriia. Naukovi zapysky Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti. Pedahohika i psykholohiia. № 2 (4). S. 44–47. [in Ukrainian]
4. Zavhorodnii, D. V. (2024). Struktura ta zmist infomediinoi hramotnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity. Akademichni studii. Seriia «Pedahohika», (4), 50–55. https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2024.4.8 [in Ukrainian]
5. Infomediina hramotnist – nevidiemna skladova navchalnoho protsesu zakladu vyshchoi osvity : zbirnyk statei / Redkol. : V. F. Ivanov (holov. red.) [ta in.]. – Kyiv : Akademiia ukrainskoi presy, IREX, Tsentr Vilnoi presy, 2021. 400 s. [in Ukrainian]
6. Prohrama «Vyvchai ta rozrizniai: infomediina hramotnist». https://surl.lu/gnxppi [in Ukrainian]
7. Matviichuk, O. (2021). Resursy osvitianskykh bibliotek Ukrainy z infomediinoi hramotnosti. Infomediina hramotnist – nevidiemna skladova navchalnoho protsesu zakladu vyshchoi osvity. https://lnk.ua/IeErE8umD [in Ukrainian]
8. Frytsiuk, V. A. (201). Profesiinyi samorozvytok maibutnoho pedahoha : monohrafiia. Vinnytsia : TOV «Nilan LTD», 368 s. [in Ukrainian]
9. Cheipesh, I. (2022). Infomediina hramotnist yak aktualna problema suchasnoho osvitnoho prostoru: bazovi poniattia. Materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. https://lnk.ua/D7aKmXiCo [in Ukrainian]
10. Shakhov, V.I., Shakhov, V.V. (2016). Osobystisni determinanty rozvytku profesiinoi samosvidomosti v studentskomu vitsi [Personal determinants of the development of professional self-awareness in student age]. Rozvytok profesiino vazhlyvykh yakostei u maibutnikh uchyteliv : monohrafiia / Akimova O. V., Haluziak V. M. [ta in.]. Vinnytsia : TOV «Nilan–LTD», S. 217–230. [in Ukrainian]